

OLIV PEDAGOGIK TA'LIMDA BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHISINI BADIY-IJODIY RIVOJLANTIRISH VA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH SHARTLARI

Baymetov B.B.

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti San'atshunoslik fakulteti,
"Tasviriy san'at va dizayn" kafedrasida professori*

Tayanch so'zlar: rassom-pedagog, kasbiy tayyorgarlik, badiiy ijod, badiiy tafakkur, kompetentlik, badiiy obraz.

Ключевые слова: художник-педагог, профессиональная подготовка, художественное творчество, художественное мышление, компетентность, художественный образ.

Key words: artist-teacher, professional training, artistic creativity, artistic thinking, competence, artistic image, artistic image.

Bugungi ijtimoiy hayot va bozor iqtisodiyoti xususiyatlari yangicha fikrlaydigan, mustaqil, harakatchan, ijodkor, tashabbuskor va kasbiy mahoratini muntazam oshirib borishga intiluvchan mutaxassislariga talabgir. Zamonaviy oliy ta'lim tizimining muhim muammolari orasida yuqorida zikr etilgan kasbiy va maxsus sifatlar, xususan, badiiy ta'lim sohasida muayyan tayyorgarlikka ega mutaxassislarni tarbiyalash ustivor yo'nalishlardan hisoblanadi.

Aksariyat tadqiqotchilarning fikricha, pedagogik texnika va ta'lim-tarbiya berish bo'yicha pedagogik texnologiyalar emas, balki o'qituvchining bilimdon va ma'naviy ustoz sifatidagi shaxsi masalasi ustivor o'rin tutishi kerak. Shu nuqtai nazardan qaralsa, avvalo "o'qituvchini ijodkor sifatida rivojlangan shaxs etib tarbiyalash muammosi ilgari suriladi" [1; 40].

Xususan, professor Larisa Mitina kasbiy rivojlanishni pedagogik mehnatda o'sish, muhim shaxsiy fazilat va qobiliyatlar, ixtisoslikka doir bilim, malaka hamla ko'nikmalarni ro'yobga chiqarish va ularni tanlagan mutaxassislighi bilan uyg'unlashtirish, insonning o'z ichki dunyosini boyitish va shu orqali hayotiy faoliyatiga boshqacha joziba, jilo berish ma'nosida ta'rifiydi.

Faoliyat sub'ektining kasbiy rivojlanishi dinamik jarayon bo'lib, u ixtisoslik bo'yicha olib boriladigan mehnat faoliyatini to'la-to'kis qamrab oladi va muayyan bir davr bilan cheklanmaydi. Kasbiy rivojlanish muammosini o'rganishga qaratilgan

turli yondashuvlarni tahlil qilish uning umumiy xususiyatlarini aniqlashga imkon berdi:

- kasbiy rivojlanish - bu uzoq davom etadigan, kasb sir-asrorlarini o'rganish muddati cheklanmagan, uzluksiz jarayon;
- kasbiy kamolot zamirida o'z ustida ishlash, o'zini o'zi rivojlantirish tamoyili yotadi;
- kasbiy rivojlanish davomida mehnat sub'ekti sifatida shaxsning muayyan xislatlari o'zgarib boradi va u yetuk muxatassis hamda inson qiyofasini shakllantirishning uzluksiz va izchil jarayoni maqomida kechadi;
- oliy o'quv yurtining kasbga tayyorlash tizimi juda muhim bosqich hisoblanadi va bo'lajak mutaxassisning tanlangan sohasi bo'yicha rivojlanishi o'quv-kasbiy faoliyat jarayonida o'tadi [2;94].

Oliy ta'lim tizimida tasviriy san'at o'qituvchilarini tayyorlash bo'lajak mutaxassislarni badiiy-ijodiy va kasbiy-pedagogik jihatlar bo'yicha tarbiyalashni nazarda tutadi. Biz bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisini professional faoliyatga tayyorlashni uning kasbiy kompetentligini yagona psixologik-pedagogik va badiiy-ijodiy yo'nalishlar uyg'unligida shakllantirish sifatida ko'ramiz.

Kasbga badiiy-ijodiy jihatdan tayyorlash muayyan tajribalar orttirishni talab qiladi va ular quyidagilarni shakllantirishga yo'naltirilgan:

- turli davr va xalqlar san'ati nazariyasi va tarixini o'rganishni nazarda tutadigan madaniy-tarixiy kompetentlik;
- san'atning turli sohalariga taalluqli badiiy ifodalash vositalari bilan ishlashni o'rganishdan iborat badiiy-amaliy kompetentlik;
- yuksak ma'naviy-ahloqiy, estetik ideallarga tayangan badiiy did va baholash mezonlarini singdirish.

Mutaxassis kasbiy faoliyati ijodkorlik, yaratuvchanlik bilan bog'liq bo'lgani sababli badiiy tayyorgarlik masalasi ustivor ahamiyat kasb etadi. Biz bu jarayonni tasviriy san'at sohasi bo'yicha kasbiy kompetensiyani shakllantirish, badiiy-ijodiy tafakkur, turli ifodalash vositalari hamda materiallar yordamida badiiy obraz yaratish sohasi bo'yicha maxsus qobiliyatlarni rivojlantirish sifatida tasavvur qilamiz.

Rassom-pedagog tayyorlashning oliy maqsadi mutaxassisligi bo'yicha badiiy bilim, malaka va ko'nikmalarga ega ijodkor shaxsni shakllantirishdan iborat. Tasviriy savodxonlik esa bu o'rinda rassomning o'z faoliyati mobaynida qo'llaydigan oddiy ish vositasi rolini o'ynaydi xolos. Ta'lim olish jarayonida orttirilgan barcha badiiy-tasviriy malaka va ko'nikmalar yig'indisi badiiy obrazlar yaratish, ya'ni ijodiy jarayonda unumli xizmat qiladi. Ijodkor shaxs maqomiga chiqish kasbiy mahorat sirlarini anglab yetish, tasavvur, badiiy obrazlar orqali fikrlash qobiliyatini rivojlantirishni talab qiladi, bu esa san'at sohasidagi kasbiy tayyorgarlikning majburiy sharti hisoblanadi.

Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisini badiiy-ijodiy komillik sari yetaklaydigan eng muhim kompetensiyalar sirasiga, nazarimizda, quyidagilarni kiritish mumkin:

- ijodiy faoliyatni tavsiflovchi badiiy obraz yaratish sohasida - badiiy obrazning dunyoga kelishida muhim rol o'ynaydigan tasviriy-ifodaviy vositalar bilan ishlashni o'rganiish; tasviriy san'atning o'ziga xos tilini o'zlashtirish; turli badiiy materiallar va texnikalarni qo'llash malakasi va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish;
- tasviriy san'at nazariyasi va tarixi bo'yicha bilimlarni tavsiflovchi tasviriy savodxonlik sohasida - badiiy didni rivojlantirish;
- badiiy-ijodiy ishlarni baholash mezonlari bo'yicha bilimlarni tavsiflovchi nazorat-baholash faoliyati sohasida - o'ziga nisbatan ishonchni oshirish, ijodiy refleksiyaning rivojlantirish;
- kasbiy va shaxsiy rivojlanish sohasida - mustaqil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash, xususiyl imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish.

Tasviriy san'at nazariyasi va tarixi yuzasidan bilim, malaka va ko'nikmalar orttirish, pedagogik va badiiy-ijodiy faoliyat bo'yicha amaliy tajribaga ega bo'lish, tanqidiy tafakkur, hissiy barqarorlik, ijtimoiy kompetensiya, jamoa tarkibida ishlash salohiyati, sayqal berilgan shaxsiy zehniyat sohibiga aylanish - bularning barchasi kasbiy tayyorgarlik natijasidir.

Rassom-pedagog tayyorlashning badiiy-ijodiy va kasbiy-pedagogik yo'nalishlari yosh mutaxassis layoqatini shakllantiradi, uning ixtisosligi bo'yicha rivojlanishiga turtki beradi. Aytish mumkinki, badiiy ta'lim sohasida yetuk mutaxassislarni tarbiyalash ko'p qirrali jarayondir. [3; 44], "Rassom-pedagoglarga ta'lim berish va ularni tarbiyalash tizimi aniq, ilmiy dalillarga asoslangan bo'lishi hamda yagona maktab doirasida amalga oshirilishi lozim". Mualliflar "maktab" atamasi ostida ta'lim-tarbiya berish bo'yicha mukammal ishlab chiqilgan hamda badiiy amaliyot tajribasidan o'tgan, ilmiy asoslarga ega bilim zamiriga qurilgan tizim va usullarni nazarda tutishgan. Ikkinchidan, bo'lajak rassom-pedagog badiiy-grafika fakultetida tahsil olarkan, badiiy mahorat sirlarini chuqur o'rganishi, o'zida tasviriy, dekorativ-amaliy san'at sohalarida mustaqil ijodiy faoliyat olib borish ko'nikmalarini shakllantirishi lozim. Uchinchidan, talabada o'quvchilar bilan ijodiy ishlash istagini tarbiyalash, unda bolalar badiiy ijodiga nisbatan qiziqish uyg'otish, tasviriy san'at darslari hamda shogirdlarining maktabdan tashqari faoliyatida pedagogik jarayonni tashkil qilish bo'yicha malaka va ko'nikmalar tizimini hosil qilish kerak. To'rtinchidan, talabalarda o'z ichki imkoniyatlarini anglab yetish, yashirin qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish va rivojlantirish, o'quvchilarni ijodiy faoliyatga jalb qilish imkonini beradigan salohiyatni tarbiyalash zarur. Beshinchidan, bo'lajak rassom-pedagog badiiy-ijodiy faoliyat natijalarini tanqidiy o'rganish, o'z ishini tahlil qilish hamda refleksiv baholash qobiliyatiga ega bo'lishi lozim [3; 44].

Bo'lajak rassom-pedagogning faoliyati ijodiy ish bilan bevosita bog'liq ekanini inobatga olib, maxsus va pedagogik tayyorgarlik yo'nalishlarini o'zaro uyg'un ko'rish maqsadga muvofiqdir. Talabalarga o'zlarida bo'lajak o'qituvchiga xos sifatlarni shakllantirish uchun zarur barcha imkoniyatlarni taqdim etish kerak. Ularga berilayotgan nazariy va amaliy bilimlarning pedagogik mahorat saboqlariga

yo'g'rilgan bo'lishi, tasviriy san'at fanlari bo'yicha o'tkazilayotgan darslarning talabalarni pedagogik faoliyatga tayyorlash mashg'ulotlaridan uzilib qolmasligiga e'tiborli bo'lish shular jumlasidandir. Xulosa qilish mumkinki, kasbiy tayyorgarlik talabani badiiy-ijodiy, pedagogik faoliyati mobaynida o'zini yaratuvchi sifatida qaytadan kashf etish jarayoni kabi kechadi.

Pedagogik ijodkorlik va kasbiy rivojlanish mutaxassis mahoratini takomillashtirish asnosida kamol topadi. Pedagog shaxsining ijodiy salohiyati orttirgan ijtimoiy tajribasi, psixologiya, pedagogika va bevosita ixtisosligi bo'yicha olgan bilimlari, yangi g'oyalari, kutilmagan yechimlar topish va ularni amaliyotda qo'llash malaka hamda ko'nikmalari, yaratuvchi va kashfiyotchi ustoz sifatidagi faoliyati, o'z kasbiy mahoratini sayqallab borish ishtioqidani oziqlanadi.

Tasviriy san'at o'qituvchisining mutaxassis maqomida rivojlanishi uchun xizmat qiladigan badiiy-ijodiy tayyorgarligida ijodkorlik alohida o'rin tutadi. Badiiy-ijodiy faoliyat talabalarning tasviriy vositalarni qunt bilan o'rganishini nazarda tutadi. Bo'lajak rassom-pedagogning ijodiy ishlarni baholash layoqati esa uning badiiy tafakkurini rivojlantirish, kasbiy kompetentligini oshirishda ko'maklashuvchi samarali usuldur. Ijodiy ishlarni nazorat-baholash faoliyati jarayonida tahlil qilish talaba sa'y-harakatlari, uning maqsadlarini chuqurroq anglashga imkon beradi. Olingan bilim, malaka va ko'nikmalarni ijodiy nuqtai nazardan qayta idrok etish, badiiy-ijodiy vazifalar yechimini topish jarayoni talabalarni erkin fikrlash, qaror qabul qilish, mustaqil ishlashga o'rgatadi. Talabada bu sifatlar yaqqol namoyon bo'lsa, bu uning ijodiy faoliyatda yordam beradigan o'quv materiallarini yaxshi o'zlashtirilganidan dalolat beradi. Zero, ijodiy faoliyat - o'quv materiallarini o'rganishning eng samarali yo'lidir.

Ijodkorlik darajasini oshirish, kasbiy kompetentlikni yanada takomillashtirishda o'z-o'zini baholashning o'rni beqiyos. Shaxsiy nazorat va o'zini o'zi baholash tizimi talaba hamda ta'lim muhiti o'rtasidagi munosabatlarda muvofiqlashtiruvchi vazifasini o'taydi. Badiiy-ijodiy ishlarni baholash va tahlil qilish jarayonida talabani mutaxassis, ijodkor sifatidagi mahorati sayqallanadi va bu borada orttirgan fazilatlar, tajribasi kelgusi pedagogik faoliyatida ko'makdosh bo'ladi. Zero, o'zini o'zi baholash qobiliyatini kamolga yetkazish - malakali mutaxassis tayyorlashning zarur sharti hisoblanadi.

Baholash bilan muntazam shug'ullangan, badiiy obrazlar olami bilan bog'liq ijodiy vazifalarni hal qilish ustida tinimsiz ish olib borgan talabada o'z oldiga maqsadlar qo'yish, ularni amalga oshirish, ma'lumotlarni tahlil qilish, faoliyat natijalariga tanqidiy ko'z bilan qarash singari ijodiy jarayon bosqichlari yetilib boradi. Bu esa bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisining yangi sifat darajasiga chiqqanidan darak beradi.

Talabalarning badiiy-ijodiy faoliyati natijalarini tizimli tahlil qilish va sifatini baholash o'z faoliyatini mantiqiy asosga qurish, aql va ko'ngil talabini uyg'unlashtirish, badiiy obraz yaratish bo'yicha vazifalarni muayyan ketma-ketlikda, sovuqqonlik bilan hal qilish, ularni zaruratga ko'ra qayta ko'rib chiqish

qobiliyatini rivojlantiradi, erkin va mustaqil ishlashga undaydi, o'ziga bo'lgan ishonchni yanada yuksaltiradi. Bu jarayonni, tom ma'noda, ijodiy faoliyat deb atash mumkin, chunki uning zamirida izlanuvchanlik, tanqidiy yondashuv, kuzatish, mantiqiy xulosa chiqarish, lozim bo'lsa, yangicha qarashdan cho'chimaslik mavjud.

Xulosa shuki, bo'lajak pedagog-rassom shaxsini uning badiiy-ijodiy qobiliyatini rivojlantirish orqali tarbiyalash bir necha muhim masalalarni o'z ichiga oladi va ulardan ayrimlarini quyidagicha ta'riflash mumkin:

- talabalarda baholash kompetentligini rivojlantirish;
- o'z ustida izlash ehtiyojini tarbiyalash;
- ijodiy refleksiya zehniyatini shakllantirish;
- o'z ichki imkoniyatlarini kashf qilishda jur'atli bo'lishga chorlash;
- kasbiy mahoratini muntazam oshirib borish uchun mehnat qilishga rag'batlantirish.

Ham rassom, ham pedagog shaxsini o'zida mujassam etgan mutaxassislarni tayyorlash murakkab va uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, uning muvaffaqiyati ko'p jihatdan pedagoglik kasbi va badiiy ijodga nisbatan munosabat, tanlangan sohasi bo'yicha mehnat qilish ishtiyoqi, malaka, ko'nikma, tajribaga bog'liq. Albatta, uning dinamikasiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadigan omillar talaygina. Lekin badiiy-ijodiy faoliyatga ongli yondashish, uning natijalariga tanqidiy nigoz bilan qarash, yetuk badiiy didga ega bo'lish eng muhimlaridir.

Adabiyotlar:

1. Baymetov B.B. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning ilmiy nazariy va metodik asoslari. Monografiya, Toshkent: "ZEBO PRINT", 2023 yil
2. Baymetov B.B. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning ilmiy nazariy va metodik asoslari. Monografiya, Toshkent: "ZEBO PRINT", 2023 yil
3. Художник, Учёный, Педагог. Шорохов Евгений Васильевич; ответственный редактор В.К. Лебёдко. - М., 2005, с. 44.

РЕЗЮМЕ

Mazkur maqolada bo'lajak rassom-pedagoglarni kasbiy tayyorlashda ularning badiiy bilim, malaka va ko'nikmalarini rivojlantirish, ijodkor shaxsni shakllantirishda tasviriy san'at sohasi bo'yicha kasbiy kompetensiyani, badiiy-ijodiy tafakkur, turli ifodalash vositalari hamda materiallar yordamida badiiy obraz yaratish sohasi bo'yicha maxsus qobiliyatlarni rivojlantirish masalalariga qaratilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье раскрываются вопросы профессиональной подготовки будущих художников-педагогов, развитии их художественных знаний, умений и навыков, формирование творческой личности, профессиональной компетентности в области изобразительного искусства, художественно-творческого мышления, области создание художественного образа с использованием различных выразительных средств и материалов, ориентированных на развитие специальных способностей.

SUMMARY

This article focuses on the development of artistic knowledge, skills and abilities of future artist-teachers in the process of professional training. Their, professional competence in the field of fine arts, formation of creative personality, artistic and creative thinking, special abilities in the field of fine arts. area of creating an artistic image using various expressive means and materials.